

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 2 (2017) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2017.02.19

Małgorzata Łobacz*
Monika Olejarz**

Wartość patriotyzmu – aktualna czy zapomniana? Postawy patriotyczne młodzieży gimnazjalnej w świetle badań

Patriotism Value – Still Actual or Forgotten? Patriotic Attitudes of Junior High School Youth in Research

Summary: The attitude of today's junior high school youth towards the value of patriotism is very often indifferent. The young have shallow attitude towards their homeland, they leave their country with no hesitation – if only they notice a chance to live better. A former attitude demonstrated in love of Poles to their country when they were ready to for it, today is perceived as distant, incomprehensible and unreal.

The issue of the article was to present the patriotic attitudes of junior high school youth. The first part of the article shows theoretical bases of the research, where the following problems were discussed: understanding of patriotism, patriotic attitude, upbringing to patriotism. The second part consists of the research analysis over patriotic attitudes of junior high school youth. There are also fundamental conclusions which, in a very specific way, show the meaningful part of a family and school in building mature patriotic attitude.

Keywords: junior high school youth, patriotism, homeland

* Małgorzata Łobacz – dr, adiunkt w Katedrze Biografistyki Pedagogicznej Instytutu Pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, gkolomanska@wp.pl.

** Monika Olejarz – mgr, absolwentka Pedagogiki KUL Jana Pawła II, m.olejarz22@wp.pl.

Patriotyzm stanowi wartość nieco zapomnianą, ale wciąż ważną we współczesnym świecie. Odwołuje nas ona do ojczyzny, narodu i państwa, ale także historii, tradycji, związana jest z troską o dobro kraju i czynnym udziałem w życiu społecznym. Dojrzała postawa patriotyczna jest wynikiem wpływu czynników kształtujących wartości narodowo-patriotyczne. Dawniej miłość Polaków do ojczyzny wyrażana była gotowością do poświęcenia dla niej życia. A jak jest dzisiaj? Co dla młodego Polaka znaczy słowo „patriotyzm”? Jakie znaczenie ma historia, ludzie walczący o niepodległość? Czy ta ofiara była daremna? Czy młode pokolenie Polaków potrafi docenić poświęcenie przodków? Czy pamiętają o ofiarach spod Monte Cassino, Somosierry, żołnierzy dokonujących „cudu nad Wisłą” czy bohaterów państwa podziemnego? Jaki jest współczesny patriotyzm, ile młodzi Polacy wiedzą o nim i w jaki sposób go wyrażają?

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie postaw patriotycznych młodzieży gimnazjalnej oraz prezentacja czynników wpływających na kształtowanie się tych postaw. Główny problem badawczy brzmi następująco: W jaki sposób młodzież gimnazjalna przejawia postawy patriotyczne i co wpływa na ich kształtowanie? Motywem podjęcia problematyki postaw patriotycznych wśród młodzieży gimnazjalnej stał się zauważalny wśród młodych ludzi ambiwalentny stosunek do ojczyzny, słabe więzi z krajem, który wielu opuszcza w celu zapewnienia sobie lepszego bytu.

Teoretyczne podstawy badań

Rozumienie patriotyzmu

Początkowo termin „patriotyzm” określał program polityczny, dopiero z czasem o patriotyzmie zaczęto mówić jako o stosunku do ojczyzny, uczuciach do narodu oraz poszanowaniu wszystkich wartości. Chociaż sam termin pojawił się stosunkowo późno, to jednak już od starożytności istniał określony związek uczuciowy obywatela z jego własną ojczyzną¹. Patriotyzm ściśle łączy się z pojęciem „ojczyzny”, „społeczeństwa” i „państwa”. W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele ujęć patriotyzmu, rozpatrywanych z płaszczyzny interdyscyplinarnej. Poniżej przytoczone zostaną wybrane z nich.

1 H. Radziejewicz, *Wychowanie patriotyczne w edukacji wczesnoszkolnej*, „Wychowawca”, 9 (2007) s. 16.

Antonina Sawicka uważa, że patriotyzm „wyraża określony stosunek człowieka do własnego kraju i narodu. Stosunek ten bywa najczęściej nazywany miłością lub ukochaniem, zawsze szczególnie głębokim oddaniem wartościom przez kraj ojczysty reprezentowanym”². Definicja ta obejmuje swoim zakresem miłość i przywiązanie, które jest podstawowym elementem wychowania patriotycznego współczesnego człowieka. Z przynależności człowieka do ojczyzny wynikają obowiązki obywatelskie i określone wartości. Ważnym elementem tej definicji jest zwrócenie uwagi na to, jak reprezentujemy swój kraj i jaki jest nasz stosunek do innych narodowości.

Zdaniem Ireny Jundziłł:

[...] patriotyzm jest to złożone, głębokie, wzniosłe i trwałe przeżycie psychiczne człowieka, stanowiące pełną podstawę czynną jego osobowości, a wyrażające się w gorącym przywiązaniu i oddaniu narodowi oraz państwu, żarliwej miłości ojczyzny i gotowości do jej obrony w razie potrzeby, tudzież silnej pracy dla jej dobra, rozwoju i postępu³.

W procesie edukacji patriotycznej ważna jest rola wychowawcy, który pomaga w zbudzeniu uczuć względem ojczyzny. Człowiek uczy się i wychowuje przez całe życie. Bardzo ważny jest okres wczesnoszkolny. W tym okresie wychowania kształtuje się osobowość młodego człowieka, którą należy odpowiednio rozwijać w duchu solidarności i gorącej miłości. Pojawia się tutaj element gotowości do poświęceń w sytuacjach zagrożenia.

Natomiast według o. Jacka Woronieckiego patriotyzm to:

[...] miłość do najbliższych, z którymi się wciąż obcuje, sprawiedliwość współdzielcza, skłaniająca do przenoszenia wspólnego dobra ojczyzny nad swoje własne i wreszcie cześć dla tej społeczności, w której się wyrosło i od której przyjęło się obyczaje jako podstawę życia duchowego⁴.

Z powyższych definicji wynika, że patriotyzm to sposób wyrażania uczuć względem Ojczyzny, nie tylko w obliczu zagrożenia, ale również w codziennym życiu.

2 A. Sawicka, *Problematyka wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1988, s. 14.

3 I. Jundziłł, *O wychowaniu patriotycznym dzieci*, Warszawa 1969, s. 15.

4 J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 2, cz. 2, Lublin 1986, s. 123; M. Łobocki, *Teoria wychowania z zarysów*, Kraków 2003, s. 290–291.

Postawa patriotyczna

Na postawę patriotyczną składają się następujące elementy: umiłowanie ojczyzny, gotowość do obrony granic własnego kraju, interesowanie się losami państwa, szacunek do polskiej historii, pamięć o bohaterach narodowych, zainteresowanie się sprawami narodu i ojczyzny, okazywanie szacunku osobom rządzącym w państwie, oddawanie czci symbolom narodowym (godło, hymn, flaga), dbanie o kulturę i tradycję przekazywaną z pokolenia na pokolenie, obchodzenie świąt narodowych i państwowych oraz branie czynnego udziału w życiu społecznym, np. w wyborach.

Budowanie patriotycznej postawy w młodym człowieku to długotrwały proces, w który zaangażowane są środowiska wychowawcze, tj. rodzina, szkoła czy Kościół. Kształtują one charakter i postawę młodego człowieka. Wychowując Polaka-patriotę, należy zaszczerpić w nim miłość i szacunek do ojczyzny oraz zwrócić szczególną uwagę na wartości narodowo-patriotyczne.

Postawa patriotyczna ściśle wiąże się z innymi postawami i strukturami. Tworzą się one spontanicznie lub pod wpływem różnych metod. Postawy patriotyczne kształtują się w człowieku od najwcześniejszego dzieciństwa. Rozwijającemu się dziecku nie potrzeba specjalistycznych zabiegów wychowawczych, ponieważ samo wrasta w kulturę środowiska. Trwałość postawy zależy od doświadczenia, które gromadzi się na skutek różnych zdarzeń⁵.

W początkowym okresie kształtowania postaw patriotycznych należy zwrócić uwagę na postawy rodziców, dziadków, nauczycieli, grupy rówieśniczej, a współcześnie bardzo ważnym źródłem oddziałującym na postawy są media. Młody człowiek bardzo często identyfikuje się z idolami oraz autorytetami, które stara się naśladować, np. sposób zachowania się czy ubierania.

Kształtowanie postaw patriotycznych nie jest łatwym procesem. Wielu badaczy zajmujących się tym zagadnieniem dążyło do zrozumienia mechanizmu kształtowania się postaw. Patriotyzm jest to stała potrzeba działania i uczestnictwa w życiu społecznym.

W polskiej tradycji postawę patriotyczną okazywało się poprzez branie czynnego udziału w wojnach, a w czasie pokoju wyrażano miłość do ojczyzny poprzez literaturę, kulturę czy sztukę. Współcześnie postawa patriotyczna prze-

5 K. Kotłowski, *Rzecz o wychowaniu patriotycznym*, Wrocław 1974, s. 29.

jawia się głównie uczestnictwem w obchodach świąt narodowych, udziałem w wyborach, pracą zawodową, działalnością na rzecz społeczeństwa, szacunkiem do historii oraz pamięci o bohaterach narodowych.

Wychowanie do patriotyzmu

Książd Marek Dziewiecki w artykule *Wychowanie patriotyczne dzisiaj* zauważa, że na dojrzałą postawę patriotyczną składa się kilka elementów, m.in.: znajomość historii, tradycji i wartości narodowych, troska o rozwój osobisty i rodzinę, kompetentna aktywność zawodowa oraz rozważna aktywność społeczna i polityczna⁶.

Podstawowym elementem przejawu uczuć patriotycznych jest znajomość historii, tradycji i wartości narodowych. Dobra znajomość ojczystych dziejów buduje bowiem w nas poczucie wartości oraz przynależności do kraju. Z kolei rozwój osobisty mobilizuje człowieka do swoistego inwestowania w siebie i rozwijania swoich zainteresowań. Każdy obywatel powinien zatroszczyć się o swój rozwój fizyczny, psychiczny, moralny, duchowy i religijny.

Ponadto podstawowym obowiązkiem każdego obywatela jest troska o rodzinę, gdzie w niej przekazywane są pewne wartości, tradycja, kultura oraz dziedzictwo narodowe. Jednym z elementów dojrzałej postawy patriotycznej jest roztropne wychowanie przyszłego pokolenia Polaków.

Patriotyzm przejawia się w aktywnej działalności zawodowej każdego obywatela. Współczesny patriota dba o rozwój gospodarczy poprzez solidne wykształcenie i dobrą pracę, ale również „jest przedsiębiorczy, zdolny do podejmowania własnych inicjatyw, do tworzenia miejsc pracy, do owocnej współpracy z innymi rodakami”⁷.

Ostatnim elementem dojrzałej postawy patriotycznej jest aktywność społeczna i polityczna. Ważnym wyznacznikiem sytuacji w ojczyźnie jest świadomość społeczno-polityczna młodego pokolenia. Człowiek uczy się patriotyzmu przez całe życie. W początkowym okresie rozwoju to rodzina czuwa nad świadomością społeczną i polityczną młodego człowieka, później tę funkcję przejmują inne środowiska wychowawcze. Współczesny patriota interesuje się tym, co się dzieje w kraju. Młody człowiek musi nauczyć się krytycznego myślenia oraz obserwacji rzeczywistości. Rozważnie buduje swoje życie na wartościach, takich

6 M. Dziewiecki, *Wychowanie patriotyczne dzisiaj*, www.opoka.org.pl, dostęp: 10.02.2013.

7 M. Dziewiecki, *Wychowanie*.

jak godności osoby ludzkiej, ochrona życia od poczęcia do naturalnej śmierci, troska o godność i rozwój każdego obywatela, uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość i solidarność społeczna⁸.

Dojrzała postawa patriotyczna jest kształtowana przez środowiska wychowawcze, z którymi ma do czynienia młody człowiek. Nerozłącznym elementem budowania dojrzałej postawy patriotycznej jest świadomość w tym zakresie rodziny i szkoły, która pomaga w tworzeniu więzi z Ojczyzną i kreowaniu tej postawy.

Organizacja i problematyka badań

Cel badań i problemy badawcze

Celem przeprowadzonych badań było poznanie postaw patriotycznych młodzieży gimnazjalnej oraz ukazanie, jakie czynniki wpływają na kształtowanie się tych postaw. Główny problem badawczy brzmi następująco: W jaki sposób młodzież gimnazjalna przejawia postawy patriotyczne i co wpływa na ich kształtowanie? Aby rozwiązać ten problem sformułowano problemy bardziej szczegółowe:

1. Jakie postawy patriotyczne przejawia współczesna młodzież gimnazjalna?
2. Jaka jest rola rodziny w kształtowaniu postaw patriotycznych u młodzieży?
3. W jaki sposób środowisko szkolne wzbudza uczucia patriotyczne u uczniów?
4. Jakie dodatkowe środowiska (czynniki) wywierają wpływ na kształtowanie się postaw patriotycznych młodzieży?

Hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki

Hipoteza główna odnosi się do obszaru badawczego i brzmi następująco: Znaczącą rolę w kształtowaniu postaw patriotycznych młodzieży gimnazjalnej mają środowiska wychowawcze, które rozwijają i wzmacniają uczucia patriotyczne młodego pokolenia.

Hipotezy szczegółowe:

1. Należy sądzić, że rodzina jest tym środowiskiem wychowawczym, które w największym stopniu warunkuje postawy patriotyczne młodzieży.

8 Tamże.

2. Przypuszcza się, że szkoła w sposób odpowiedni i dostosowany do poziomu uczniów kształtuje ich postawy patriotyczne.
3. Uważa się, że w massmediach istnieje zbyt uboga oferta programów skierowanych do młodego odbiorcy promujących treści patriotyczne.
4. Zakłada się, że młodzież gimnazjalna sceptycznie odbiera zjawiska społeczno-kulturowe, co może w negatywny sposób oddziaływać na jej postawy patriotyczne.

Tabela 1. Zmienne niezależne i wskaźniki.

Zmienne niezależne	Wskaźniki
Rodzina	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rola rodziców w kształtowaniu postaw patriotycznych. 2. Rodzice jako autorytety młodych ludzi. 3. Elementy wychowania patriotycznego w domu rodzinnym. 4. Postawa rodziców wobec wartości narodowo-patriotycznych.
Szkoła	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sposób kształtowania postaw patriotycznych w szkole. 2. Rola nauczycieli w kształtowaniu postaw patriotycznych. 3. Działania szkoły, której celem jest budzenie uczuć patriotycznych. 4. Sposób przekazywania wiedzy przez szkołę.
Czynniki społeczne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wartości wyznawane przez młodych ludzi. 2. Autorytety młodych Polaków. 3. Formy wyrażania patriotyzmu przez młode pokolenie. 4. Wizerunek Polaka-patrioty według grupy badawczej. 5. Jakość emitowanych programów patriotycznych w telewizji.

Źródło: Badania własne.

Charakterystyka grupy badawczej

Badania zostały przeprowadzone metodą ankietową w dniach 28 i 30 stycznia 2012 r. wśród 100 uczniów, w tym 50 dziewcząt i 50 chłopców uczęszczających do drugich i trzecich klas Gimnazjum nr 1 im. bp Ignacego Krasickiego w Radymnie w województwie podkarpackim. Grupę badawczą stanowią respondenci w przedziale wiekowym od 14 do 16 roku życia. Badania zostały przeprowadzone na terenie jednej szkoły.

Tabela 2. Płeć a klasa, do której uczęszcza badana młodzież.

Płeć	Klasa II		Klasa III	
	Liczba	%	Liczba	%
Dziewczęta	27	50,0	23	50,0
Chłopcy	27	50,0	23	50,0
Razem	54	100%	46	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W objętej badaniami grupie respondentów z klasy II znalazło się 54 uczniów, w tym 27 chłopców i 27 dziewczynek. Natomiast w klasach III przebadano 46 uczniów, w tym 23 chłopców i 23 dziewczynek.

Tabela 3. Miejsce zamieszkania a klasa, do której uczęszczają uczniowie.

Miejsce pochodzenia	Klasa II		Klasa III	
	Liczba	%	Liczba	%
Miasto	41	75,93	38	82,61
Wieś	13	24,07	8	17,39
Razem	54	100	46	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Wśród objętych badaniami uczniów z klas drugich 13 ankietowanych zadeklarowało, że pochodzi ze wsi, natomiast 41 uczniów pochodzi z miasta. W klasach trzecich 8 uczniów pochodzi z pobliskich wiejskich miejscowości, natomiast 38 uczniów pochodzi z miasta Radymno. Porównując dwa roczniki w klasach drugich, 75,93% uczniów pochodzi z miasta, a 24,07% uczniów ze wsi, natomiast w klasach trzecich 82,61% uczniów pochodzi z miasta, a 17,39% uczniów ze wsi. Płeć i wiek to zmienne niezależne, które zostały uzyskane w kwestionariuszu ankiety.

Tabela 4. Wiek a klasa, do której uczęszcza młodzież gimnazjalna.

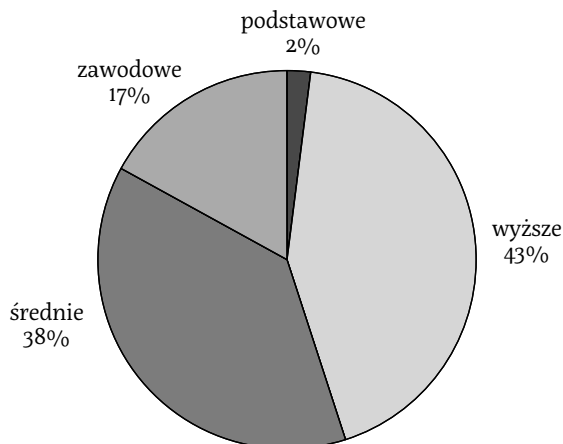
Wiek	Klasa II	Klasa III	Ogółem	
			Liczba	%
14	28	–	28	28,0
15	26	18	44	44,0
16	–	28	28	28,0
Razem	54	46	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Wiek ankietowanej młodzieży gimnazjalnej mieścił się w granicach 14–16 lat. Przedstawiona powyżej tabela prezentuje zróżnicowanie uczniów gimnazjalnych pod względem wieku. W klasach drugich przebadano 54 osób, w tym 28 uczniów w wieku 14 lat i 26 uczniów w wieku 15 lat. Natomiast w klasach trzecich 46 osób, w tym 18 uczniów w wieku 15 lat i 28 uczniów w wieku 16 lat. Jak wynika z tabeli, najliczniejszą grupę spośród przebadanych uczniów stanowią osoby w wieku 15 lat.

Respondentów zapytano o poziom wykształcenia ich rodziców. Uzyskane wyniki zaprezentowano poniżej na wykresie kołowym.

Wykres 1. Wykształcenie rodziców badanej grupy gimnazjalistów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Jak wskazują wyniki przeprowadzonych badań, najliczniejsza grupa rodziców badanych uczniów posiada wykształcenie wyższe (43%), na drugim miejscu sytuują się rodzice z wykształceniem średnim (38%), później zawodowym (17%) i podstawowym (2%). Najwięcej młodzieży pochodzi z rodzin inteligentnych, w których przynajmniej jeden z rodziców ma wykształcenie wyższe. Niewiele mniej uczniów pochodzi z rodzin, w których rodzice mają średnie wykształcenie. Biorąc pod uwagę fakt, że znaczna część rodziców badanych uczniów legitymuje się wykształceniem wyższym i średnim, można przypuszczać, że ich świadomość patriotyczna będzie lepiej rozwinięta. Istotnym czynnikiem, który wyznacza status rodziny w społeczeństwie, jest wykształcenie rodziców. Poziom wykształcenia rodziców ma istotny wpływ na wychowanie dzieci.

Postawy patriotyczne współczesnej młodzieży gimnazjalnej w świetle badań

Znaczenie wartości patriotycznych dla współczesnej młodzieży gimnazjalnej

Na początku młodzież została poproszona o podanie własnej definicji terminu „patriotyzm”. Najczęściej w wypowiedziach badanych powtarzały się następujące sformułowania:

1. Patriotyzm – poszanowanie symboli narodowych. Poznawanie przeszłość kraju, ale można powiedzieć, że prawdziwi patrioci to nasi przodkowie i nie możemy się z nimi równać (klasa II).
2. Patriotyzm to odpowiedzialna miłość do Ojczyzny, wypełnianie wobec niej obowiązków i dbanie o jej dobro. Szacunek do symboli narodowych i historii (klasa II).
3. Patriotyzm to miłość do ojczyzny. Wyrażany był w dawnych czasach, gdy trzeba było walczyć za ojczyznę. Dziś może być wyrażany przez znajomość naszej historii czy też przez uczestniczenie w imprezach narodowych (klasa II).
4. Patriotyzm jest dla mnie obchodzeniem wszystkich polskich świąt. Poszanowanie najważniejszych wydarzeń z dziejów Polskich. Pielęgnowaniem tradycji (klasa III).
5. Patriotyzm – jest to miłość do swojej ojczyzny, uczestnictwo w uroczystościach Narodowych, chodzenie na wybory, przyznawanie się do swojego kraju (klasa III).
6. Patriotyzm to pojęcie szeroko pojęcie. Jest to poznawanie najważniejszych wydarzeń Polski, poznawanie i podtrzymywanie tradycji, poznawanie symboli narodowych, obchodzenie świąt narodowych (klasa III).
7. Nie wstydzę się śpiewu hymnu narodowego, szanowanie historii, działanie aby Polska była coraz lepsza, dbanie o to by historia nie została zafałszowana. Duma z przodków (klasa III).

Z poszczególnych definicji wynika, że patriotyzm to przede wszystkim umiłowanie Ojczyzny (26%), duma ze swojego kraju (12%), szacunek do historii oraz języka (11%), uczestnictwo w obchodach świąt narodowych (10%), poświęcenie się dla dobra Ojczyzny (8%), gotowość do walki za ojczyznę (8%), wypełnianie obowiązków obywatelskich (6%), szanowanie symboli narodowych (6%), pamięć o bohaterach narodowych (4%), szanowanie kultury i tradycji narodowej (3%), branie udziału w wyborach (3%) i wierność ideałom (3%).

W innym miejscu zapytano uczniów: Czy uważasz siebie za patriotę? (Odpowiedź uzasadnij) – wszyscy respondenci udzielili odpowiedzi, choć nie zawsze twierdząco. Każda wypowiedź została uzasadniona. Oto kilka przykładów odpowiedzi udzielonych przez uczniów, którzy uważają siebie za patriotów:

1. Tak, będąc w swoim wieku, staram się okazywać miłość i szacunek do Polski, tak jak jest to możliwe (klasa II).
2. Tak, w razie zagrożenia kraju, nie uciekłbym, lecz sięgnąłbym po broń (klasa II).

3. Tak, gdyż lubię uczestniczyć w różnych defiladach, rocznicach historycznych, interesuję się historią Polski (klasa III).
4. Tak, ponieważ czytam dużo książek na temat historii, uczęszczam w mszach i uroczystościach związanych z historią ojczyzny (klasa III).
5. Tak, ponieważ jestem dumny z Polaków i ich trudów w przeszłości, żebyśmy mogli chodzić do polskiej szkoły i mówić swoim językiem (klasa III).

Wśród tych uzasadnień pozytywnych, pojawiły się również negatywne opinie, na przykład:

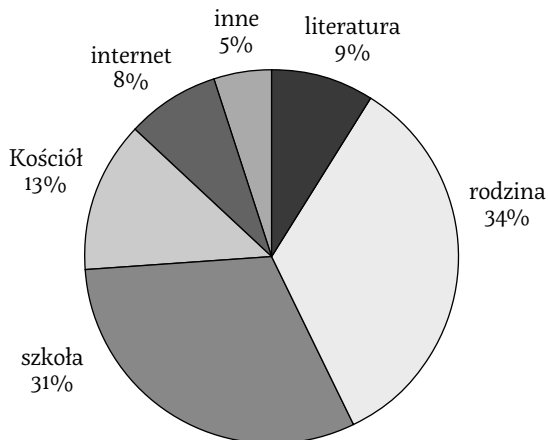
1. Nie, bo nie odpowiadają mi niektóre rzeczy w Polsce i najchętniej bym się wyprowadziła (klasa II).
2. Nie, ponieważ nie wiem czy byłabym zdolna do tylu poświęceń, co Ci, którzy stracili wszystko (klasa III).
3. Nie, bo nie zwracam uwagi na swój kraj, nie uwielbiam go (klasa II).
4. Nie, ponieważ pomimo tego, że uczestniczę w różnych akademiach i uroczystościach związanych z patriotyzmem, nie uważam się za patriotę (klasa III).

Wśród przebadanej młodzieży gimnazjalnej 95% respondentów uważa siebie za patriotów, natomiast 5% nie czuje się patriotami. Z uzyskanych odpowiedzi wynika w większości, że młode pokolenie Polaków przejawia postawę patriotyczną. Gimnazjaliści w zasadniczej mierze mają świadomość znaczenia patriotyzmu jako istotnego elementu w życiu człowieka. Niewielki procent respondentów deklaruje, że nie uważa się za patriotów, przejawiają postawę obojętną względem ojczyzny.

Następnie zapytano badanych o czynniki kształtujące ich postawę patriotyczną. Pytanie brzmiało następująco: Które z podanych niżej czynników wpłynęły na kształtowanie się Twojej postawy patriotycznej? Ankietowani mogli zakreślić jedną z wymienionych odpowiedzi: literatura, rodzina, szkoła, harcerstwo, Kościół, Internet, inne. Odpowiedzi respondentów zostały zestawione na wykresie kołowym.

Z powyższego zestawienia wynika, że największy wpływ na kształtowanie postawy patriotycznej ma rodzina (34%), a następnie szkoła (31%). Na kolejnym miejscu jest Kościół (14%), a także literatura (11%). Internet nie odgrywa jeszcze znaczącej roli w kształtowaniu świadomości patriotycznej, taką

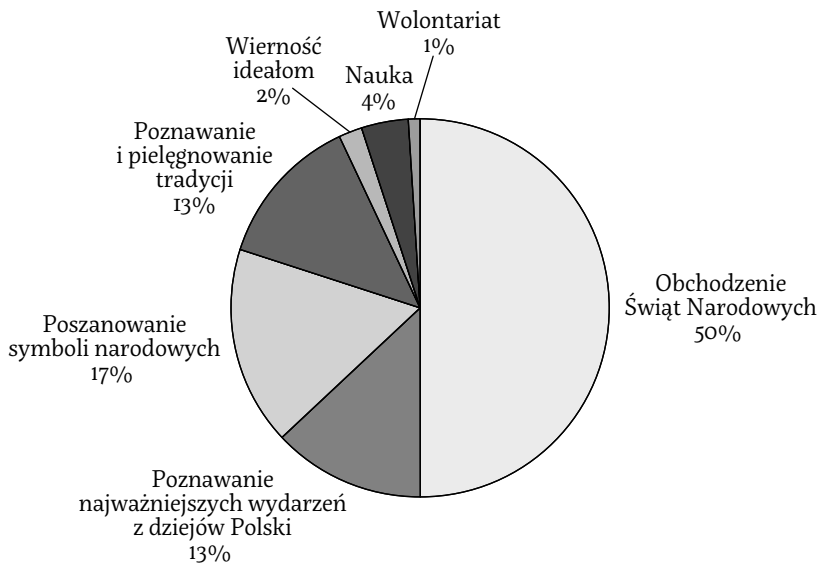
Wykres 2. Czynniki wywierające największy wpływ na kształtowanie postaw patriotycznych badanej młodzieży.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

odpowiedź zaznaczyło 8% respondentów. Wśród odpowiedzi „inne” pojawiły się Ruch Światło-Życie oraz lekcje historii (2%). Nikt z ankietowanych nie zaznaczył harcerstwa.

Wykres 3. Formy wyrażające patriotyzm współczesnej młodzieży gimnazjalnej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o podanie form wyrażania patriotyzmu. W tym pytaniu należało wybrać jedną z wymienionych w ankiecie odpowiedzi: obchodzenie świąt narodowych, poznawanie najważniejszych wydarzeń z dziejów Polski, poszanowanie symboli narodowych, poszanowanie i pielęgnowanie tradycji, wierność ideałom, nauka, wolontariat. Rozkład odpowiedzi respondentów przedstawia wykres 3.

Odpowiedzi rozkładały się następująco: 50% ankietowanych uważa, że najbardziej trafną formą wyrażania patriotyzmu jest uczestnictwo w obchodach świąt narodowych, następnie poznawanie najważniejszych wydarzeń z dziejów Polski oraz poszanowanie i pielęgnowania tradycji patriotycznych otrzymało po 13%, poszanowanie symboli narodowych – 17%, nauka 4%, wierność ideałom 2% oraz wolontariat 1%. Powyższe dane skłaniają do stwierdzenia, że najczęstszą formą wyrażania patriotyzmu jest uczestnictwo w obchodach świąt narodowych.

Następne pytanie miało na celu poznanie postaw patriotycznych młodego pokolenia Polaków, dlatego w ankiecie pojawiły się następujące pytania: Czy masz szacunek do symboli narodowych? oraz Czy znasz słowa hymnu? Wszyscy ankietowani deklarowali, że mają szacunek do symboli narodowych oraz znają słowa hymnu. W odpowiedziach na te pytania można dostrzec poziom postaw patriotycznych badanej młodzieży. Symbolika narodowa jest bowiem jednym z elementów postawy patriotycznej.

W innym miejscu postawione zostało pytanie: Czy uczestnictwo w wyborach jest obowiązkiem każdego obywatela? Opinię, że udział w wyborach jest obywatelskim obowiązkiem, popiera 78% ankietowanych, natomiast 22% badanych uważa, że uczestnictwo w wyborach nie jest patriotycznym obowiązkiem obywateli. Znaczący wpływ na odpowiedzi respondentów miały ich poglądy polityczne oraz wyznawane wartości. Biorąc pod uwagę wykształcenie rodziców badanej młodzieży, należy przypuszczać, że najczęściej brak poczucia obowiązku poprzez udział w wyborach deklaruje młodzież, pochodząca z domów inteligentnych.

Wyżej zaprezentowana część badań pokazuje, że badana młodzież na ogół ma świadomość wartości patriotycznych, są wśród nich osoby, prawidłowo definiujące wartość patriotyzmu i szanujące symbole narodowe. Jednak pojawiły się również postawy obojętne względem Ojczyzny, pokazujące niechęć młodzieży do sytuacji występującej w kraju, a także postawy wyrażające brak gotowości poświęcenia się ojczyźnie.

Środowisko rodzinne respondentów i jego wpływ na kształtowanie się postaw patriotycznych u młodych ludzi

Młody człowiek, aby mógł wypracować dojrzałą postawę patriotyczną, potrzebuje silnych i stabilnych więzi emocjonalnych, odpowiedniego wzorca ze strony najbliższych mu osób. Za pielęgnowanie wartości, jaką jest patriotyzm, odpowiedzialni są przede wszystkim rodzice. Oni bowiem stanowią pierwszy element łączący dziecko ze społeczeństwem, z Ojczyzną. Całe środowisko rodzinne przygotowuje młodzież do pełnienia ról społecznych oraz uczy szacunku do własnego kraju.

Tabela 5. Wykształcenie rodziców a śpiewanie pieśni patriotycznych w domu rodzinnym.

Wykształcenie rodziców badanej młodzieży gimnazjalnej	Śpiewanie pieśni patriotycznych w domu rodzinnym	
	TAK	NIE
Wyższe	12	29
Średnie	6	35
Podstawowe	–	2
Zawodowe	6	10
Razem	24	76

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Rodzice badanej młodzieży gimnazjalnej są dobrze wykształceni, ponieważ wiele jest rodzin inteligenckich, gdzie przynajmniej jeden z rodziców ma wykształcenie wyższe. Należy przypuszczać, że im wyższy jest poziom wykształcenia rodziców, tym większy poziom wiedzy, świadomości narodowej, dojrzała postawa patriotyczna i wrażliwość historyczna. Kryteria te powinny w znacznym stopniu rzutować na postawy patriotyczne młodzieży gimnazjalnej. Z przeprowadzonych badań wynika, że jednak niewiele jest rodzin, w którym kultywowane jest wspólne śpiewanie pieśni patriotycznych. Wynioskować należy, że w rodzinach, w których śpiewane są pieśni patriotyczne, młodzi ludzie wypracowują pewne wzory zachowań, przekładające się na dojrzałą postawę patriotyczną. Patriotyzm najmocniej kształtuje się w rodzinie, w której znaczący wpływ mają rodzice. Swoją postawą i sposobem mówienia, myślenia o ojczyźnie budują obraz kraju w świadomości młodego Polaka.

Podsumowując tę część badań, należy zauważyć, że rodzina istotnie wpływa na postawę patriotyczną. W zasadniczej mierze od środowiska rodzinnego zależy, jaki obraz ojczyzny zostanie ukształtowany w młodym człowieku.

Środowisko szkolne jako czynnik wzbudzający uczucia patriotyczne

Na pytanie: Czy Twoja szkoła kształtuje wartości patriotyczne? Jeśli „tak” to w jakiej formie? zdecydowana większość (94%) potwierdziła, że szkoła wpływa na kształtowanie wartości patriotycznych. Natomiast niewielka liczba badanych – 6% stwierdziła, że szkoła nie wpływa na patriotyzm młodzieży. Rozkład odpowiedzi przedstawiający formy, za pomocą których kształtowane są postawy patriotyczne w szkole, przedstawia poniższa tabela.

Tabela 6. Formy kształtowania wartości patriotycznych w szkole a klasa, do której uczęszczają uczniowie.

Szkoła a kształtowanie postaw patriotycznych badanej młodzieży gimnazjalnej	Rozkład odpowiedzi			
	Klasa II		Klasa III	
	Liczba	%	Liczba	%
Akademie z okazji świąt narodowych	20	40,0	16	36,36
Apele pod pomnikiem bohaterów	6	12,0	5	11,36
Lekcje historii	15	30,0	8	18,18
Lekcje języka polskiego	3	6,0	2	4,55
Śpiewanie pieśni patriotycznych na lekcjach muzyki	–	–	2	4,55
Wyjazdy do kina na filmy patriotyczne	2	4,0	3	6,82
Konkursy historyczne	–	–	2	4,55
Gazetka szkolna	–	–	1	2,27
Noszenie sztandaru	1	2,0	2	4,55
Śpiewanie hymnu narodowego	3	6,0	3	6,82
Razem	50	100	44	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

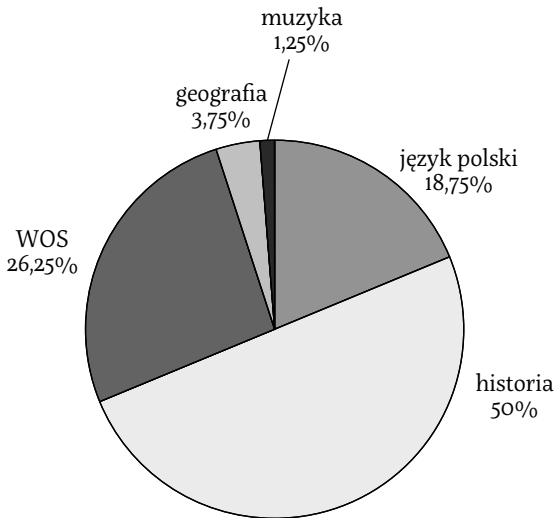
Na podstawie danych zawartych w tabeli można zauważyć, że szkoła wpływa na kształtowanie wartości patriotycznych wśród badanej młodzieży gimnazjalnej. Najbardziej rozpowszechnioną formą kształtowania postaw patriotycznych w szkole są akademie organizowane z okazji świąt narodowych. Biorąc pod uwagę wiek badanych, można zauważyć różnicę w udzielanych odpowiedziach. Uczniowie klas III dostrzegają więcej inicjatyw podejmowanych przez szkołę. Należy przypuszczać, że różnorodność form pozytywnie oddziałuje na postawy patriotyczne badanej młodzieży.

Kontynuując analizę podjętej problematyki w środowisku szkolnym, zapytano badaną młodzież gimnazjalną: Czy chętnie uczestniczysz w akademiach lub innych uroczystościach z okazji obchodów Świąt Narodowych

organizowanych w szkole? Wypowiedzi uczniów rozkładały się następująco: badana młodzież gimnazjalna w 90% chętnie uczestniczy w akademiach oraz innych uroczystościach okolicznościowych organizowanych w szkole, natomiast 10% ankietowanych deklaruje niechęć do uczestnictwa w takich uroczystościach. Odpowiedzi ankietowanych wskazują na to, że szkoła przygotowuje do pełnienia określonych ról w życiu społecznym. Akademie okolicznościowe są doskonałą okazją do przekazywania odpowiedniej wiedzy oraz wartości.

W kolejnym pytaniu zwrócono uwagę na rolę przedmiotów nauczanych, pytając: Jakie przedmioty szkolne kształtują postawy patriotyczne u uczniów? Odpowiedzi zostały zaprezentowane poniżej.

Wykres 4. Przedmioty nauczane w szkole kształtujące postawy patriotyczne według respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Z powyższego zestawienia wynika, że przedmioty szkolne mają znaczący wpływ na kształtowanie postaw patriotycznych badanej młodzieży gimnazjalnej. Według ankietowanych największą rolę odgrywa historia – 80 osób (50%), wiedza o społeczeństwie – 42 osoby (26,25%), język polski – 30 osób (18,75%), a najmniej znaczącym przedmiotem w kształtowaniu patriotyzmu jest geografia – 6 osób (3,75%) oraz muzyka – 1 osoba (1,25%).

Każda lekcja powinna dawać nauczycielom okazję, aby przekazać młodemu pokoleniu odpowiednią wiedzę oraz zaszczepić wartości patriotyczne. Badana

młodzież gimnazjalna na pierwszym miejscu umieściła lekcje historii, na których przekazywana jest odpowiednia wiedza oraz sposób myślenia i analizowania faktów historycznych. Na drugim miejscu znalazła się wiedza o społeczeństwie, na której młodzież przyswaja sobie wiedzę dotyczącą m.in. małych ojczyzn, funkcjonowania państwa czy organów państwowych.

Jak pokazują badania, środowisko szkolne stanowi istotny czynnik wychowania patriotycznego.

Inne czynniki wpływające na postawy patriotycznych badanej młodzieży gimnazjalnej

Zagłębiając się w problematykę postaw patriotycznych, należy zwrócić uwagę na społeczność lokalną, która obok rodziny i szkoły jest czynnikiem kształtującym owe postawy. Młodzież jest uważnym obserwatorem i potrafi dostrzec zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływania środowiska.

Najważniejszym elementem budującym postawę patriotyczną jest podejście młodego człowieka do swojego kraju. Sytuacja w ojczyźnie jest istotnym wyznacznikiem postawy patriotycznej.

Mając na uwadze fakt, że we współczesnym świecie znaczącą rolę odgrywają media, podjęto próbę ustalenia jej roli w kształtowaniu postaw patriotycznych. Zapytano: Czy Twoim zdaniem telewizja emituje programy budzące uczucia patriotyczne? Zdania na ten temat są podzielone. Niemal połowa badanych (49%) uważa, że media nie odgrywają znaczącej roli w kształtowaniu postaw patriotycznych, natomiast 51% ankietowanych uważa, że telewizja emituje programy o charakterze patriotycznym. Wśród programów telewizyjnych pojawiły się programy publicystyczne, filmy oraz nazwy konkretnych stacji, w których można je obejrzeć.

Kolejną kwestią będącą w polu zainteresowań prowadzących badania była chęć dowiedzenia się, czy młodzi ludzie chcą w przyszłości zostać w ojczyźnie, czy też wyemigrować do innego kraju. Odpowiedzi na pytanie: Czy swoje przyszłe życie wiążesz w pozostaniu w kraju? dowiodły, że młodzi ludzie coraz częściej nie wiążą swojej przyszłości z pozostaniem w ojczyźnie. Wyniki wskazują na to, że 60% badanych wiąże przyszłość z pozostaniem w kraju, a 40% respondentów nie zamierza zostawać w rodzinnym kraju.

W polskim społeczeństwie narasta zjawisko emigracji, które zostało spowodowane brakiem pracy. Młodzież gimnazjalna wchodząc w dorosłe życie,

planuje swoją przyszłość za granicą. Badana młodzież deklaruje w 78%, że w razie korzystnej oferty pracy wyjadą z Ojczyzny, a tylko 22% badanych deklaruje pozostanie w kraju. Współcześnie na wysoką skalę emigruje przede wszystkim młodzież, która zdobyła wykształcenie, ale w ojczyźnie brakuje dla nich zatrudnienia. W państwie polskim brakuje rozsądnej polityki, wspierającej rodziny i osoby bezrobotne. Gimnazjaliści potrafią ocenić, co im bardziej się opłaca, pozostanie w kraju bez perspektyw czy praca zarobkowa na obczyźnie. Młody człowiek często nie widzi perspektyw życia w ojczyźnie.

Wnioski końcowe

Podjęty w niniejszym artykule problem dotyczył sposobu, w jaki młodzież gimnazjalna przejawia postawy patriotyczne i czynników wpływających na kształtowanie tychże postaw. Zaprezentowany materiał empiryczny odsłonił stosunek młodych ludzi, uczęszczających do gimnazjum do wartości, jaką jest patriotyzm, dostarczył informacji na temat postaw patriotycznych oraz czynników kształtujących owe postawy.

Wyniki uzyskane w drodze przeprowadzonych badań można przedstawić w kilku głównych punktach:

1. Badana młodzież wzrasta w środowisku, gdzie przekazywane są wartości narodowo-patriotyczne, a rodzice stanowią niejednokrotnie autorytet dla swoich dzieci. Nie ma znaczącej różnicy między przekazem tych postaw w rodzinach mieszkających na wsi i w mieście.

2. Postawa patriotyczna występująca w środowisku rodzinnym często jest rozbudzana i umacniana przez środowisko szkolne, które odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu wartości narodowo-patriotycznych.

3. Istotnymi elementami kształtującymi postawy patriotyczne wśród badanej młodzieży są formy aktywności inicjowane przez szkołę m. in.: organizacja akademii szkolnych z okazji świąt narodowych, apele pod pomnikiem bohaterów, śpiewanie hymnu narodowego oraz pieśni patriotycznych na apelach i na lekcjach muzyki, konkursy historyczne, filmy historyczne czy gazetka szkolna.

4. Wszelkie formy wyrażające postawy patriotyczne tj.: uczestnictwo w obchodach świąt narodowych, poznawanie najważniejszych wydarzeń związanych z historią Polski, poszanowanie i pielęgnowanie tradycji, szacunek

do symboli narodowych, nauka, wierność ideałom i wolontariat sprzyjają osiągnięciu przez młodego człowieka dojrzałej postawy patriotycznej.

5. Badana młodzież gimnazjalna wzrasta w środowisku rodzinnym i szkolnym, które sprzyjają kształtowaniu dojrzałej postawy patriotycznej. Jednak współczesne zjawiska społeczne – znane młodym ludziom – powodują, że ankietowani mimo młodego wieku bardzo często deklarują wyjazd z ojczyzny, m.in. w poszukiwaniu pracy.

6. Młodzi ludzie – mimo często deklarowanego szacunku wobec symboli narodowych, tradycji – prezentują powierzchowną postawę wobec swojej ojczyzny, przyznają, że nie byłiby gotowi do tylu poświęceń, co ich przodkowie, zaś patriotyzm jawi się często jako wartość odległa, mało aktualna.

Młodzież w okresie dorastania jest bardzo wnikliwym obserwatorem, podatnym na różnego rodzaju czynniki zewnętrzne. Silną pozycję w kształtowaniu postaw patriotycznych zajmuje nadal rodzina, ale coraz mocniej na postawy patriotyczne wpływają warunki życia społecznego, niestety, w sposób negatywny. Dużą rolę na tym gruncie pełni również szkoła, która wzmacnia wartości patriotyczne. Warto zwrócić uwagę na fakt, że młodzież ma już w pewnym stopniu ukształtowaną świadomość i może sama oceniać, które zachowania są pozytywne. Każdy młody człowiek w sposób indywidualny powinien dążyć do dojrzałej postawy patriotycznej, aby w przyszłości w odpowiedzialnie uczestniczyć w życiu społecznym.

Stosunek współczesnej młodzieży gimnazjalnej do patriotyzmu jest na ogół pozytywny, ale przyjmuje ona na bierną postawę wobec swojego kraju. Patriotyzm nie jest jeszcze dla młodego człowieka wartością zapomnianą, chociaż odbierany jest jako nieco przestarzały, bardziej akcentowany w przeszłości, gdy tymczasem współcześnie również istnieje wiele okazji, dzięki którym można pielęgnować i na nowo odkrywać postawę patriotyczną.

Streszczenie: Stosunek współczesnej młodzieży gimnazjalnej do wartości, jaką jest patriotyzm często jest obojętny, młodzi ludzie prezentują powierzchowną postawę wobec swojej ojczyzny, bez wahania opuszczają kraj – jeśli widzą szansę na życie w korzystniejszych warunkach materialnych. Wyrażana dawniej postawa charakteryzująca się miłością Polaków do ojczyzny wraz z gotowością poświęcenia jej życia, dziś często postrzegana jest przez młodych jako odległa, niezrozumiała i nierealna.

Istotą artykułu było ukazanie postaw patriotycznych współczesnej młodzieży gimnazjalnej. Pierwsza część artykułu poświęcona została prezentacji teoretycznych

podstaw badań, w której omówione zostały następujące zagadnienia: rozumienie patriotyzmu, postawa patriotyczna oraz wychowanie do patriotyzmu. W drugiej części zostały poddane analizie badania nad postawami patriotycznymi młodzieży gimnazjalnej oraz zaprezentowano fundamentalne wnioski, które w sposób szczególnie pokazują znaczącą rolę rodziny i szkoły w budowaniu dojrzałej postawy patriotycznej.

Słowa kluczowe: młodzież gimnazjalna, patriotyzm, ojczyzna

Bibliografia

- Dziewiecki M., *Wychowanie patriotyczne dzisiaj*, www.opoka.org.pl, dostęp: 10.02.2013.
- Jundziłł I., *O wychowaniu patriotycznym dzieci*, Warszawa 1969.
- Kotłowski K., *Rzecz o wychowaniu patriotycznym*, Wrocław 1974.
- Łobocki M., *Teoria wychowania z zarysów*, Kraków 2003.
- Radziejewicz H., *Wychowanie patriotyczne w edukacji wczesnoszkolnej*, „Wychowawca”, 2007, nr 9.
- Sawicka A., *Problematyka wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1988.
- Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 2, cz. 2, Lublin 1986.